

Ο ΝΟΥΜΑΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΙΖ' (ΕΣΑΜΗΝ Β')

Σάββατο Ἀθήνα, 10 Ὀκτωβρίου 1920

ΑΡΙΘ. 705

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΨΥΧΑΡΗΣ: Ὁ Ἴδας.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΡΟΡΙΤΗΣ: Κριτικὲς σελίδες: Αἰσχύλου «ΠΕΡΣΑΙ».

ΕΡΝΣΤ ΕΠΙΘΕΩΡΗΤΗΣ: Ἐχομε δημ. σχολεῖο;

Χ. ΣΗΚΕΛΛΑΡΙΔΗΣ: Τετραστιχα.

ΜΙΧ. ΘΕΡΒΑΝΤΕΣ — Κ. ΚΑΡΘΑΙΟΣ: Δὸν Κυζώτης (συνέχεια).

Ο ΝΟΥΜΑΣ: Φαινόμενα καὶ πράγματα.

ΔΗΜΟΣ ΝΗΣΙΩΤΗΣ: Σαναζωντάνεμα.

ΑΠΟ ΒΑΟΜΑΔΑ ΣΕ ΒΑΟΜΑΔΑ: Νεοελληνικὴ φιλολογία. — Ἑνὴ φιλολογία. — Θεατρικά. — Ἡ Κοινὴ γνώμη. — Χωρὶς γραμματόσημο.

Ο ΙΔΑΣ

Ἐναν ἀποχαιρετισμὸ χρωστῶ καὶ γὰρ τοῦ Ἴδα τοῦ Δραγούμη, ἂν καὶ μ' ἀργυπορτίσανε ὥς τώρα πολλές, χίλιες, ἀρίφνητες δουλειές.

Τὸ βόλι πού γλίστηρε ἀπάνω στὸ πετρεὶ τοῦ Βενιζέλου, τοῦ Βενιζέλου μας τοῦ ἐθανάτου καὶ τοῦ ἀπέθαντου — ἐδῶ ταιριάζει περίφημα ὁ δέφτερος ὄρος, καταντᾷ μάλιστα κυριολεχτικὸς — τὸ βόλι ἐκεῖνο τοῦ Παρισίου κατέβηκε ἴσια μὲ τὴν Ἀθήνα καὶ βάρεσε τὸν Ἴδα. Λογικὴ, φιλοσοφία τοῦ βολιοῦ. Δὲν ξαίρω, ἴσως νὰ μὴν ξαίρη κιόλας κανένας, ἂν ἡ ἀπόπειρα τοῦ φόνου στὴ Γαλλία εἶχε προφτάσει νὰ μαθαφτῇ κάτω, γιὰ νὰ γίνη ἔτσι ἄλλος φόνος ἐκδικητικὸς, ἀντικωσταντινικὸς, στὴν Ἑλλάδα. Μοῦ φαίνεται ἀδιάφορο τὸ πρᾶμα, σὰν τὸ καλοξετάξουμε. Ἀναμμένα πὰ κεφάλια. Ἡ ἔχτρα γιὰ τὸ Βενιζέλο προκηρυγμένη, ὁ θάνατός του ποθητὸς στοὺς ἐχτροὺς του, πού μήτε τὸ κρύβανε. Καὶ τόσο φτάνει. Θέλεις νὰ μοῦ σκοτώσης τὸν ἀρχηγό μου; Στάσου νὰ σοῦ σκοτώσω ἕναν ἀπὸ τοὺς δικούς σου. Καὶ ἀκολούθησε τότες τὸ κακὸ.

Ἀγρια, βάρβαρα συστήματα, πού ντροπὴ νὰ ὑπάρχουνε, πού ἀνάγκη νὰ πάψουνε, γιὰ τὸ νόμα τὸ ἑλληνικόν.

Πρῶτος — καὶ δὲν εἶναι νάπορήσι κανένας — πρῶτος, σ' ἕνα γνωστὸ τηλεγράφημά του, ὁ Βενιζέλος ἀποδοκίμασε μὲ φρίκη τὸ ἀνόσιο τὸ σκότωμα κ' ἔκλαψε τὸν πρόωρο τὸ θάνατο τοῦ παλληκαριοῦ. Τὸν κλαίνει σήμερα μιὰ τίμια φαιμελιά, μιὰ μεγάλη ἀδερφή του, ἡ χήρα τοῦ Πάβλου Μελά. Τὸν κλαίει, θὰ τὸν κλάψῃ χρόνια καὶ ἡ Μούσα.

Διπλὴ στάθηκε, ὅσο ζοῦσε, ἡ δράση τοῦ Ἴδα, φιλολογικὴ καὶ πολιτικὴ.

Πολιτικὴ, μπορούμε νὰ τὴν ποῦμε καὶ πατρι-

ωτικὴ. Ἐνας ἀπὸ τοὺς πρόμαχους τοῦ μακεδονικοῦ ἀγῶνα φάνηκε ὁ Ἴδας. Κατάλαβε τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Βουλγάρους, τοὺς μίσησε, τοὺς πολέμησε. Δὲν τὸ κατορθῶνω νὰ καταλάβω ἐγώ, πῶς εἶναι δυνατό ἕνας τέτοιος νέος νὰ στάθηκε, δὲν πρέπει πὰ νὰ λέμε βασιλικὸς, πρέπει κωσταντινικὸς νὰ τὸ λέμε. Βέβαια πὼς δὲν εἶτανε ὁ μόνος. Ὅταν ὁμως κανεὶς μιλά γιὰ τοὺς κωσταντινικοὺς ἀπὸ μακριά, ὅταν ξαιτίας τοῦ κωσταντινισμοῦ εἶδε κ' ἔπαθε ὅσα εἶδαμε κι ὅσα πάθαμε, βέβαια πὼς θυμώνει, ἔχει μάλιστα χρέος νὰ θυμώσει. Καλὸ εἶναι ὥστόσο, τώρα πού πέρασε λίγος καιρὸς, νὰ μελετηθῇ τὸ ἱστορικὸ μὲ κάποια ψυχραιμία.

Βλέπω σὲ ἄρθρα πού γράφονται ἀκόμη σὲ ἀθηναϊκὲς φημερίδες, ἀκούω σὲ κουβέντες μὲ Ῥωμιούς ὥς καὶ σήμερα στὸ Παρίσι, νὰ κατηγοροῦνε τὸ Βενιζέλο γιὰ τοὺς ἀσυχώρητα ἐγκλήματα, δηλαδὴ πού εἶναι ξενολάτρης καὶ πού εἶναι τύραννος.

Τύραννος, ἴσως. Μοῦ ἔλεγε τουλάχιστο κάποιος βουλευτὴς, δικός του, πὼς ὁ Βενιζέλος εἶναι ἀπολυταρχικὸς — μὲ τοὺς φίλους του. Τί σωστό! Μήπως τώρα τελεφταῖα δὲ δήλωσε ρητὰ, πὼς οἱ φονιάδες τοῦ Δραγούμη, χρεῖς νὰ τιμωρηθοῦνε, μὰ πὼς οἱ δυὸ ἐκεῖνοι Ἕλληνες φονιάδες τοῦ Παρισίου εἶναι τρελοὶ, πάει νὰ πῇ δὲ φταίνει, ἄφτοὶ πού φρόνιμο γιὰ τὴν τιμὴ, γιὰ τὴν ἀσφάλεια, γιὰ τὴν ἡθικὴ τοῦ τόπου νὰ τιμωρηθοῦνε ἀλύπητα. Πάντα συγκαταβατικὸς, συμβιβαστικὸς ὁ Βενιζέλος μὲ τοὺς ἀντίπαλούς του. Ποιὸς δὲ θυμᾶται τὸ νόμο πού ἔβαλε νὰ ψηφίσουνε γιὰ τὴ γλώσσα τοῦ Κράτους, ἐνῶ περὶ γιὰ ὁπαδὸς τῆς δημοτικῆς; Καὶ ποιὸς νόμος μᾶς ἔδωκε περισσότερο, ἂν

μπορῇ δηλαδή τίποτα νὰ μᾶς βλάψῃ ; Γιά τὸ Σύνταγμα ρωτᾶτε ; Μὰ ποιὸς τὸ σέβεται περισσότερο — ἴσως, συμπάθα με, Σόλων ! — ἴσως περισσότερο κάποτες ἀπ' ὅ,τι χρειάζεται, — νὰ ποὺ βάλαμε κ' ἓνα κ ἄ π ο τ ε ς . Ἀναντίλεχτο ξεγανθιάς πὼς ὁ Κωσταντίνος, τὸ Σύνταγμα τὸ τσαλαπάτησε, τῶκαμε κομμάτια, τῶδρισε κιόλας. Ὁ Κωσταντίνος ἔχυσε κι ἄφησε νὰ χυθῇ αἷμα. Ὁ Βενιζέλος προτίμησε νὰ κιντυνέψῃ ὁ ἴδιος παρὰ νὰ χυθῇ στοὺς δρόμους· σιαλιά αἷμα Ῥωμοῦ.

Ἡ ξενολατρεία του τώρα ; Μά, παιδάκια μου, τί μοῦ λέτε καὶ ποῦ ἔχετε τὸ νοῦ σας ;

Ἐνὰ Κράτος, ἅμα θέλει νὰ παίξῃ ρόλο παγκόσμιον, ἔρχεται ἀπὸ ἀνάγκη σὲ συνάφεια μ' ἄλλα Κράτη, ξένα ἐννοεῖται. Ὁ λόγος ὁ μόνος εἶναι τί ἀποτέλεσμα θὰ βγῇ ἀπὸ τὴ συνάφεια.

Ἡ θὰ χάσῃ τὸ Κράτος ἀπὸ ἢ θὰ κερδίσῃ. Ὁ Κωσταντίνος ἔχασε, ὁ Βενιζέλος κέρδισε. Καὶ τόσο φτάνει, θαρρῶ, γιὰ νὰ κρίνῃς. Σωπαίνω πιά γιὰ τὴν ξενολατρεία τοῦ Κωσταντίνου, τοῦ Ντίνου, γιὰ τὴν ὑποταγή του στὸν Κάιζερ — μόνο ποὺ ὁ δύστηνος γελάστηκε, λατρεύοντας τὸν ἄνθρωπον ποὺ ἐμελλε νὰ νικηθῇ.

Ὁ Ἰδας ἀδύνατον νὰ μὴν τὸ καταλάβαινε μὴ μέρη. Ἐκεῖνος ποὺ ἤξαιρε τοὺς Βουλγάρους, πὼς θὰ μπορούσε νὰ παραδεχτῇ ὅξω ἀπὸ τὴ βράση τοῦ ἀγώνα, ὅξω δηλαδή ἀπὸ τὴν ὥρα τοῦ πάθους, νὰ παραδεχτῇ πὼς ἓνας ἔλληνας ἡγεμόνας παράδινε τὴν Καβάλλα στοὺς Βουλγάρους, ἐπανε φίλιες, πές το δὲ καὶ συμμαχίες μὲ τὸν Τοῦρκο ; Ἡ Ἑλλάδα γίνεται ὅσο πάει διπλὴ καὶ τριδιπλὴ ἀπ' ὅ,τι πρῶτα εἶτανε. Ὁ Ἰδας θὰ τῶδλεπε, καὶ δίκιο ἔχει ὁ Βενιζέλος νὰ λήῃ στὸ τηλεγράφημά του πὼς κατόπι θάλλαξε γνώμη ὁ Ἰδας, θάρχότανε μαζί του.

Ὅσο παρατηρῶ καὶ παραβαθύνω τὰ ρωμαϊκά, μὲ ἀγάπη πάντα, πάντα ὅμως μὲ μάτι ἐρεθνητικό, τόσο πὺ πολλὴ πείθουμαι πὼς ἡ καθαρέβουσα ἔχει νὰ φορτώσῃ στὴ ραχίτσα τῆς ὀλεθρῶν χίλιες φορὲς πὺ σημαντικούς ἀπὸ κείνους ποὺ νομίζουμε καὶ ποὺ εἶπαμε. Θὰ ξετάσω χώρια τὴν ὑπόθεσιν καμιάν ἄλλῃ μέρα. Δὲν εἶναι μονάχα ποὺ ἡ φιληγάδα ἔμαθε στὸ Ῥωμιοὺ τὰ ἐροδοτήματα· τὸ ἀεροδοτήματα δὲν εἶναι πάντα κακὸ πρᾶμα καὶ τῶχει ἀπὸ γεννησιμιό του ὁ Ῥωμιός. Ἐπαθε χειρότερα· δὲν ἀρκέστηκε νάνεβῃ στὰ σύννεφα· παρὰ ἐκεῖ ἀπάνω πλέχει σ' ἓναν ὠκεανὸ τῆς ἀοριστίας, ἓναν ὠκεανὸ ἀρεγνίου, ποὺ ὄρια δὲν ξαίρει.

Θὰ μοῦ πῇτε ὁ Ἰδας ἴσια ἴσια πολέμησε τὴν καθαρέβουσα. Μπράβο. Δὲ μοῦ φαίνεται ὅμως νὰ εἶδε ὅλη τὴν ἀλήθεια ὁ Ἰδας μας· εἶδε τὴν ἀρχὴ τῆς ἀλήθειας. Κάτι τι ἀπτό. Δημοσίεψε ὁ «Νουμάς», στὸν ἀριθμὸ του 698, σελ. 125, κάποια πολὺ περιέργη ἀπάντησιν τοῦ Ἰδα στὴ Μοιρίτα (μά, στὸ Θεό σας, ποῦ εἶναι τῆς Μοιρίτας μας τὸ γράμμα, τοῦ παινεμένου μου τοῦ παιδιοῦ ; Σίγουρον πὼς θὰ εἶναι γεμάτο σοφία καὶ χάρις). Ὑπικὰ τὰ λόγια τοῦ Ἰδα· ἐκεῖ θὰ βρῇτε ἀλάκερην τὴ γλωσσικήν του τὴν ἀντίληψιν γιὰ τὸ ζήτημα. «Ἡ σημερινὴ θέση τοῦ ζητήματος τῆς γλώσσας εἶναι, λέει, τέτοια ποὺ πρέπει πρῶτα πρῶτα καὶ μ' ὅλες μας τὶς δυνάμεις νὰ χτυπήσουμε τὸ δασκαλισμὸ, τὸ σχολαστικισμὸ, ἀπὸ ὅλες τὶς μεριεῖς καὶ μὲ κάθε μέσο».

Ἐμεῖς, θαρρῶ, ἀπαρχῆς μάλιστα, πιάσαμε παντάπασιν ἀλλιῶς τὴ δουλειά. Δὲν ἤρθαμε νὰ γκρεμίσουμε· ἤρθαμε νὰ χτίσουμε. Πόλεμον σηκώσαμε βέβαια· πὼς εἶτανε δυνατό νὰ μὴ σηκώσουμε ; Νὰ τὸ συλλογισθῇ ὅμως κανένας τὸ πρᾶμα, θὰ διῇ πὼς περισσότερο πολεμηθῆκαμε παρὰ ποὺ πολεμήσαμε μεις. Ὁ σκοπὸς δὲν εἶναι, ὅπως τὸ ἐννοεῖ ὁ Ἰδας στὸ ἴδιον τὸ γράμμα, νὰ συβιδάσουμε ἀναμεταξί τους, νὰ στεφανώσουμε τοὺς διάφορους ὅμιλους, ἓναν ἓναν, μὲ τὶς διαφορὰς μιὰ μιὰ τὶς ἐταιρίες τὶς γλωσσικὰς. Ὁ σκοπὸς μας, ὁ μόνος, εἶναι τὸ παιδί. Τὸ ΠΑΙΔΙ. Πόσα χρόνια ποὺ τὸ φωνάζουμε ; Θέλουμε γλώσσα ποὺ νὰ μ π ο ρ ῇ νὰ τὴ μάθῃ ὁ καθένας, ὅ,τι γλώσσα κι ἂ συνηθίζεται στὸ χωριό του. Καὶ γιὰ νὰ καθιερωθῇ τέτοια γλώσσα, φυσικὰ χρειάζονται κανόνες.

Ὁ Ἰδας, σύμφωνα μὲ τὸ χασαρχτήρα του, ἔβλεπε μόνον τὴν πάλιν, τὸν ἀγώνα, τὸν πόλεμον τὸν ἀδιάκοπον. Γιὰ τοῦτο δὲν πρόσχε μήτε στὸν κανόνα τῆς γραμματικῆς μήτε στὸ ἀγλάισμα τοῦ λόγου. Μὲ ἀ γ λ ἄ ῖ σ μ α ἐννοῶ τὴ θεία ἐκείνη τὴν προσπάθειαν τοῦ ποιητῆ νὰ ὠραιώσῃ τὸ ὕφος του, κάποτες νὰ τὸ στολίσῃ κιόλας. Ὁ Ἰδας εἶχε ψυχὴ· τὸ αἷμα του ἐβραζε· δὲ συναδέρφωνε ὅμως τὸ βράσιμο τὸ ἀναγκαῖον μὲ τὴν ἀναγκαιότερην τὴ σκέψιν. Κ' ἔτσι τὰ γραφτά του μοιάζουνε περισσότερο μὲ ποτάμι ποὺ στὰ νερά του εἰδῶνε εἰδῶνε χοχλαδάκια καὶ πέτρες κατρακυλοῦνε, μὰ ποὺ δὲν ξαίρει κανένας ποῖα πέτρα θὰ πιάσῃ τόπον νάπομείνῃ, νὰ στεριώσῃ στὴν κοίτη, στὸ κοίλωμα, στὰ βαθουλώματα μέσα τοῦ ποταμοῦ.

Δὲν πειράζει, Παιδί μου. Κοιμήσου γλυκὰ τὸν ὕπνον σου τὸν αἰώνιον. Ἐδρασε, ἀγάπησες

την πατρίδα σου και τη γλώσσα σου. Είχες καρδιά. Τα πράματα θα γυρίσουνε αλλιώς από κείνο που κατάλαβες και που έλπιζες. Δεν έχει να κάμη. Πάντα χαρά σου, αφού θα είναι για το καλό της λατρεμένης σου της Ελλάδας.

Κρίμα που δεν έζησες να το διής κι από τώρα. Για τουτό θέλησα σήμερα να σ' αποχαιρετήσω μ' ένα δάκρι.

ΨΥΧΑΡΗΣ

ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

Αισχύλου: ΠΕΡΣΑΙ

Τό ότι τό πρώτο Διονυσιακό θέατρο εγκαινιάστηκε μέ τούς «Πέρσες» τοῦ Αἰσχύλου, δέν εἶτανε ἀρετός λόγος γιά νά θελήσει κ' ἡ «Εταιρία τοῦ Ἑλληνικοῦ Θεάτρου» νά τό μιμηθεῖ. Μποροῦσε νάρχισαι μέ ὅποιοδήποτε ἄλλο ἔργο, ἀκόμα καί μέ τήν ἀξέχαστη φαντασμογραφική ποιητική σύνθεση τῶν κ. κ. Αἰσχύλου καί Ἰσοκράτους, ὅπου παρουσιάζεται ὁ Αἰσχύλος κοιτάζοντας μέ θαυμασμό τὰ κάδρα τῶν «ἐκλιπόντων θεατρικῶν συγγραφέων» Κελοστύτη, Φραγγιά, Ξενοπούλου καί λοιπῶν. Τό καλύτερο θάτανε δέβαια νά μὴν τοῦς παίξει καθόλου. Ὅχι πῶς παραγνωρίζουμε τήν ἀγαθὴ προαίρεση τῆς Ἑταιρίας. Μά ἡ ὁλοκληρωτική ἀίσθηση τοῦ ἀρχαίου δράματος, πού στῶθηκε σάν ἡ ἀψηλότερη δημιουργία τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, μᾶς ξεφεύγει σήμερα ὁλότελα. Κάτι ἄλλο βλέπανε στήν κόγχη τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι, κάτι πολὺ διαφορετικό ἀπὸ ὅ,τι βλέπουμε ἐμεῖς σήμερα πάνω στίς σκηνίδες τοῦ δικοῦ μας θεάτρου. Βγαλμένο μέσα ἀπὸ τὰ ἱερὰ βάθη τοῦ ἀρχαίου μύθου, μέρος ἀνθρώπινο τῆς θείας λατρείας, τὸ ἀρχαῖο δράμα μέ τὴ θερησκευτικὴ του καταγωγή, γέννημα καθαρὰ Ἀθηναϊκό, εἶναι ὁ γνησιώτερος ἀντιπρόσωπος τῆς ἐθνικῆς ζωῆς, τῆ στιγμῇ πού τό κράτος τῶν Ἀθηνῶν βρέθηκε σὸ ὑψιστὸ σημεῖο τῆς πνευματικῆς καί ὕλης του δράσης. Εἶναι ἡ ὁλοκληρωτικὴ προσπάθεια τῆς φυλῆς στίς στιγμὲς τοῦ γονιμότερου ὀργασμοῦ τῆς γιὰ νά μπεῖ σὸ βαθύτερο νόημα τῆς τέχνης. Καθ' ὅ κατὰφερε μ' ἓνα τρόπο διαισθητικό καί ὀριστικό. Μά γιὰ νά φτάσει τὸ ἀρχαῖο δράμα σὸ σημεῖο αὐτό, πόσους σταθμούς πέρασε μέσα στὴ ζωῇ. Ἀπὸ τὸ ἀπλό, πρωτόγονο Διονυσιακὸ τραγούδι μέσα σὸ ἀμπέλι καί μέσα σὸ ληνὸ μέ τούς χοροὺς τῶν Σατύρων καί τῶν Σειληνῶν, ὡς τὸ διθύραμβο τοῦ Ἀρίονα καί κατόπιν ὡς τίς τεχνικὲς τελειοποιήσεις τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλῆ, τὸ δράμα περπάτησε πάντα μέ βῆμα σταθερὸ, μέ ἀέριαν συνείδηση τοῦ ἑαυτοῦ του, γύρο στὴν ἱερὴ θυμέλη ὅπου ξετυλίχτηκε πάντα ἡ μεγάλη, πρωτόκουστη τραγῳδία. Ποίηση, μουσική, ὀρχηστική, δούλεψαν σφιγμένα ἐνωμένα, γιὰ νά δημιουργήσουν τὸ θάμα αὐτοῦ τοῦ λέγεται τραγῳδία. Γυμνωμένο σήμερα ἀπὸ τὰ νεώτερα, τὰ ἐκφραστικώτερα στοιχεία του τὸ δράμα, παραμένει, καί σὲ μιὰ φτωχὴ μάλιστα ἀπόδοση, νὰς ἀπλὸς ποιητικὸς σκελετός, πού δὲ μᾶς ἐπαρτεῖται ἀρὰ μόνον κατὰ προσέγγιση νά φανταστοῦμε τί τελεονογιότανε γύρο στὴν ἀρχαία θυμέλη. Γι' αὐτὸ καὶ προσπάθεια ἀπόδοσης ἀρχαίου ἔργου, κ' ἡ πρὸ

φροντισμένη, παραμένει ὑποχρεωτικά σάν ἓνα ὠχρὸ ἀποσκότισμα μιᾶς λαμπερῆς εἰκόνας ἀφοῦ μᾶς εἶναι ἀδύνατο πιά νά ξαναζωντανέψουμε καί νά ἀποδώσουμε τὰ οὐσιαστικά του στοιχεία μέσα σ' ἓνα περιβάλλον ὁλότελα ἀντιθερησκευτικό. Ὅχι πῶς τὸ ἀρχαῖο θέατρο δέν μπορεῖ πιά νά μᾶς συγκινήσει. Ἰσα ἴσως, χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τῶν ἔργων τῆς μεγαλοφυΐας εἶναι ὅτι κατέχουνε τὸ μυστήριον νά συγκινοῦν σὲ ὅλες τίς ἐποχές, γιὰτὶ ὑπάρχει πάντα μέσα σ' αὐτὰ κάτι αἰώνιο, κάτι ἀμετάβλητο, ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, πού σὲ ὅλους τοὺς αἰῶνες ξαίρει νά ἀναδίνει τοὺς ἴδιους φλόγους, στίς ἴδιες πάντα χαρακτηριστικὲς φορέσεις. Τὰ ἐκφραστικὰ μέσα ἀλλάζουνε, οἱ μεγάλες γραμμὲς μένουν ἀμετάβλητες. Τὸ ἀρχαῖο θέατρο εἶναι τὸ θέατρο τῶν μεγάλων, τῶν ἀπλῶν γραμμῶν, πού δὲ γνωρίζουνε τὰ ἐπικίνδυνα τσαλίμια τῶν σημερινῶν τεχνοτροπικῶν ἀκροδασίων. Μά ἡ συγκίνηση αὐτῇ, καὶ ὅταν ἡ φροντισμένη ἀπόδοση τοῦ ἔργου τὴν δυναμώνει, πῶς δέν μπορεῖ νά μᾶς μιτάσει σὸ νόημα τῆς ἀρχαίας τραγῳδίας. Μιὰ φροντισμένη ἀπόδοση τῆς ἀρχαίας τραγῳδίας ἀν καταφέρει νά βοηθήσει τὴ φαντασία μας νά ξεβγεῖ ἀπὸ τὸ σημερινὸ περιβάλλον καί νά ἀντικρύσει, ἔστω καί ἀπὸ μακριά, τὰ ἄβυσσα, σκιερὰ βάθη τοῦ ἀρχαίου, ἱεροῦ μύθου, τότε πέτυχε τὸ μεγαλύτερο πού μπορεῖ νά ὀνειροπολήσει σήμερα μιὰ τεχνικὴ ἀπόδοση ἀρχαίου ἔργου. Ἡ σημερινὴ Ἑλληνικὴ σκηνή, στὰ χάλια τοῦ τὴν κατάντησε ἡ βιομηχανία καὶ ὁ ἐμπορικὸς ἀνταγωνισμός, δέν μπορεῖ νά ὀνειροπολήσει τέτοια τιμὴ. Τὸ ἔργο πέφτει ἀνώτερο ἀπὸ τὴ δύναμή της. Εἰδικώτερα οἱ «Πέρσες», μέ τὴν κλασσικὴ τους λιτότητα καὶ τὴν ἔλλειψη κάθε τεχνικῆς πλοκῆς πού τοὺς χαρακτηρίζει, δέν εἶναι τὸ ἔργο πού μπορεῖ νά χρησιμεύει γιὰ πρότυπο τῆς ἀρχαίας τραγῳδίας. Φυσικὰ τὸ ἔργο προσημειώθηκε γιὰ λόγους ἐπικαιρότητας. Ὡς καὶ ὁρίσκει τὸν καιρὸ αὐτὸ σὲ μιὰ κατάσταση πατριωτικοῦ παροξυσμοῦ, καί τὸ ἔργο αὐτό, πού τὸ θαπτίσανε πατριωτικό, ἔρχεται σὲ κατ'ἀλλήλῃ στιγμῇ γιὰ νὰ ποδοῖξει πῶς τὸ πατριωτικὸ συναίσθημα εἶναι ἓνα λουλούδι πού πάντα ἀνθοῦσε στὴν εὐλογημένη αὐτῇ γῆς. Ὡς μᾶς ἐπιτρέφουνε νά ἔχοιμε ἀντίθετη γνώμη. Ὡς οἱ «Πέρσες» εἶτανε προωρισμένοι, ὅπως φαντάζονται οἱ πολλοί, νά καλεῖσιν τὸν ἐθνικὸ ἐγνοισμό τῶν Ἀθηναίων, μὰ συνάμα τὸ ἴδιον ἔργο μᾶς δείχνει σὲ τὴ μαύρη δυστυχία μπορεῖ νά βυθίσει μιὰ εὐτυχισμένη χώρα ἕνας ἀδικος καὶ καταχτητικὸς πόλεμος σάν καί κείνον πού ἐνέργησε ὁ Ξέρξης θέλοντας νά ὑποδουλώσει ἅδικα τὴν Ἑλλάδα. Καταδικάζοντας τοὺς καταχτητικούς πολέμους τὸ ἔργο συγχρονίζεται καὶ δὲ βλέπουμε τί θὰ ἐμπόδιζε νά χαρακτηριστεῖ καλύτερα γιὰ ἓνα ἔργο ἀνθρωπιστικό. Κάθε ἀληθινὰ μεγάλο ἔργο, εἶναι σὸ βάθος ἀνθρωπιστικό, ὅπως π.χ. ὁ «Οἰδίποδας Τύραννος». Ὁνομάσανε τοὺς «Πέρσες» δράμα πατριωτικό. Ὁ χαρακτηρισμὸς ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ νόημα πού δίνει κανεὶς στίς λέξεις. Βέβαια ἡ πατρίδα, ὅπως τὴν ἐννοεῖ ὁ Αἰσχύλος, δέν ἔχει καμιά σχέση μέ τὴν πατρίδα τῶν ἀσπῶν. Ἡ ἀστική πατρίδα δὲν εἶναι νόμιμα, δὲν ἐπικρατοῦμεν, φτάνει νά ἐξυπηρετοῦνε τὸ σκοπὸ της, δηλαδὴ τὴν ἐκμετάλλευσιν. Ὅταν ὁ Χορός, συντριμμένος ἀπὸ τὴ λύπη θρηνεῖ γιὰ τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα πού